

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 2	Стр. 921-938	Ниш	април - јун	2012.
----	----------	-------	--------------	-----	-------------	-------

UDK 347.78

Прегледни рад

Примљено: 07. 02. 2011.

Ревидирана верзија: 06. 03. 2011.

Зоран Миладиновић
Синиша Варга
Универзитет у Крагујевцу
Правни факултет
Крагујевац

ПРАВА АУТОРА И СУБЈЕКТА СРОДНИХ ПРАВА НА ПОСЕБНУ НАКНАДУ

Апстракт

У раду су аутори приказали овлашћења аутора на накнаду од појединих облика искоришћавања ауторских дела и предмета заштите сродних права, односно овлашћење на потраживање дела накнаде од продаје уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела. Иако ова овлашћења немају упориште у међународним изворима ауторског права, због економског значаја за носиоце права, прописи о ауторском праву већине земаља им посвећују посебну пажњу. Аутори истичу да су у питању добра и праведна законска решења, али изражавају сумњу да ће носиоци права у пракси од њих имати користи, нарочито када је реч о овлашћењу аутора да остваре део накнаде од копирница које су се од услужних сервиса данас претвориле у произвођаче ауторских дела, нарочито када је у питању стручна литература. На крају аутори закључују да би носиоци права, бар у нашој земљи, од ових овлашћења имали користи само ако би се прописи о заштити права интелектуалне својине у пракси дословно примењивали.

Кључне речи: ауторско и сродна права, аутор, умножавање, технички уређаји, накнада

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Садржину субјективног ауторског права чине личноправна и имовинскоправна овлашћења, док садржину права сродних ауторском праву чине имовинскоправна овлашћења, осим права интер-

претатора чију садржину чине и личноправна овлашћења. Већина овлашћења која чине садржину субјективног ауторског и сродних права по правној природи је *апсолутног, искључивог* дејства. То су овлашћења која чине језгро субјективног ауторског и сродних права, па се у правној теорији сматра да су то овлашћења која чине субјективно ауторско и сродна права у *ужем смислу* (Марковић и Миладиновић 2008, 79). Но, поред искључивих имовинскоправних овлашћења, садржину субјективног ауторског и сродних права чине и одређена *релативна, неискључива* овлашћења. Њихова особина је да производе правно дејство према тачно одређеним лицима. Ова овлашћења су новијег датума, а у прописе о ауторском и сродним правима унета су да би се заштитили економски интереси аутора и субјеката сродних права (Parker 2003, 50), односно, да би се национални прописи усагласили са правом Европске уније (даље ЕУ). Наиме, све земље које су биле кандидати за улазак у ЕУ биле су принуђене да реше питања заштите ауторских права „једноставно зато што комисија у Бриселу захтева да оне земље које конкуришу за чланство имају одређени став о виталним питањима када се ради о прописима о ауторском праву и правима на интелектуалну својину (Ottosen 2003, 14)“.

Међу релативним овлашћењима има и личноправних и имовинскоправних овлашћења. Ова овлашћења се у правној теорији означавају као субјективно ауторско и сродна права у *ширем смислу* (Марковић 1999, 169).

Поред искључивих овлашћења која чине садржину субјективног ауторског и сродних права у *ужем смислу*, и релативних овлашћења која чине садржину субјективног ауторског и сродних права у *ширем смислу*, прописи о ауторском праву, укључујући и наш Закон о ауторском и сродним правима (даље ЗАСП)¹, познају још једну категорију овлашћења. Наиме, ради се о релативним овлашћењима аутора и субјеката сродних права на накнаду за одређене облике искоришћавања њихових предмета заштите. Ова овлашћења настала су или као резултат у закону предвиђених ограничења искључивих имовинскоправних овлашћења, или због чињенице да трећа лица (власници оригиналних примерака дела ликовне уметности, на пример) искоришћавањем примерака ауторских дела остварују зараду која је резултат самог *дела* а не рада власника примерка дела (код права слеђења, на пример), односно због чињенице да корисници ауторских дела и предмета сродних права искоришћавањем предмета заштите остварују одређену зараду (код коришћења интерпретација и фонограма, на пример), тако да је праведно да део те зараде припадне ауторима и субјектима сродних права. У одређеним пак случајевима, овлашћење на накнаду признато је ауторима и субјектима сродних

¹ Службени гласник Републике Србије, број 104/2009.

дних права због чињенице да су њихови предмети заштите подобни за умножавање, тако да се може очекивати да ће након што се примерци појаве у промету, исти бити умножавани за личне некомерцијалне потребе. Заједничка особина ове уже групе релативних овлашћења је у томе да су у питању овлашћења чисто имовинске природе, тј. законске облигације (Марковић 1999, 169).

Дакле, листа релативних овлашћења аутора и субјеката сродних права прилично је широка, а са аспеката личних и економских интереса аутора изузетно значајна. Стога, предмет разматрања у овом раду неће бити сва релативна овлашћења аутора и субјеката сродних права, већ само она релативна овлашћења на основу којих ауторима и субјектима сродних права припада део накнаде за поједине облике искоришћавања њихових предмета заштите. Још прецизније речено, предмет нашег интересовања су субјекти којима су ова овлашћења призната, ауторска дела и предмети сродног права на које се ова овлашћења односе, лица која су дужници плаћања припадајуће накнаде као и начин остваривања ових овлашћења.

АУТОРИ И СУБЈЕКТИ СРОДНИХ ПРАВА КОЈИ ИМАЈУ ПРАВО НА ОДГОВАРАЈУЋУ НАКНАДУ

Овлашћење на део накнаде немају аутори свих врста ауторских дела и субјекти свих сродних права. Ово овлашћење признато је ауторима оних дела и субјектима сродних права за која се, захваљујући њиховој намени, односно технолошком напретку, основано може очекивати да ће бити коришћена, односно умножавана од великог броја лица и то за приватне потребе. Наш ЗАСП, по угледу на решења у упоредном праву, признаје овлашћење на потраживање дела накнаде за поједине облике искоришћавања ауторских дела и предмета сродних права, ауторима оригиналних примерка дела ликовне уметности, оригиналних рукописа књижевних, научних или музичких дела (чл. 35 ЗАСП), ауторима дела (изузев рачунарских програма) чији се примерци дају на послугу од стране лица чија је то регистрована делатност (чл. 40 ЗАСП)², ауторима оних дела за која се, с обзиром на њихову природу, може очекивати да ће бити умножавана за личне некомерцијалне потребе фотокопирањем, снимањем на носаче звука, слике и текста (чл. 39 ЗАСП), као и субјектима сродних права чији се предмети заштите искоришћавају јавним саопштавањем (интерпретаторима и произвођачима фонограма), одно-

² Ово овлашћење немају аутори чија се дела дају на послугу од стране јавних библиотека, аутори дела архитектуре када се грађевине саграђене по делу архитектуре дају на послугу и аутори чији се примерци дела примењене уметности, односно индустријског дизајна, дају на послугу (чл. 40, став 2 ЗАСП).

сно за чије се предмете заштите, с обзиром на њихову природу може очекивати да ће бити умножавани за личне некомерцијалне потребе (интерпретаторима, произвођачима фонограма и видеограма).

Из одговора на питање којим субјектима је признато овлашћење на поједине облике накнаде, произилази и одговор која су то дела, односно предмети заштите сродног права поводом којих постоји овлашћење на потраживање дела накнаде. У питању су оригинални примерци дела ликовне уметности, оригинални рукописи књижевних, научних или музичких дела, ауторска дела која су подобна за умножавање копирањем, умножавањем на носаче звука, слике и текста (књижевна, музичка, филмска и друга дела) и предмети заштите сродних права (интерпретације, фонограма, видеограма, емисије, базе података) који се могу искоришћавати на напред описани начин.

ВРСТЕ ОВЛАШЋЕЊА

Као што је већ наглашено, овлашћења о којима је реч су различита и она зависе од неколико чињеница. За нека овлашћења од значаја је да ли је у питању оригинални или неоригинални примерак дела (код слеђења на пример). За нека овлашћења од значаја је да ли трећа лица имају право на искоришћавање ауторског дела без сагласности аутора а уз обавезу плаћања накнаде (накнада за искоришћавање ауторског дела по основу законске лиценце на пример). У неким случајевима је од значаја да ли је предмет заштите (код сродних права на пример) подобан за искоришћавање јавним саопштавањем, док у неким случајевима ово овлашћење зависи од тога да ли је примерак дела, односно предмет сродног права, подобан за умножавање или не. Из ове разлике произилазе и остале које се тичу дужника испуњења одређених обавеза (плаћање накнаде, на пример), обавештавања субјеката права о одређеним чињеницама и сл. Ипак, заједничко обележје свих ових овлашћења јесте сврха њиховог постојања, а то је *заштита економских интереса* аутора, односно субјеката сродних права. У питању су следећа овлашћења:

а/ Овлашћење аутора оригиналних примерака дела ликовне уметности на потраживање дела накнаде од препродаје примерка њихових дела. Ово овлашћење у ауторском праву познато је као *право слеђења*. Уствари, ово овлашћење се састоји од два „подовлашћења“: да аутор буде обавештен о сваком новом власнику (купцу) његовог оригиналног примерка ауторског дела и да добије одређени износ накнаде од продајне цене. Аутор се не може унапред одрећи овог овлашћења, а после смрти аутора ово овлашћење припада његовим наследницима. Ово овлашћење не постоји за дела из области архитектуре и филмска дела, као и за дела чији је оригинални примерак, односно рукопис предмет продаје између физичких лица која

иступају у личном својству. Дакле, ово овлашћење аутора постоји само када промет обављају аукцијске куће које се баве продајом примерака наведених дела.

„Колевка права слеђења је Француска, где је ово право први пут уведено посебним законом 1920 (Марковић 1981, 192).“ У нашој земљи ово овлашћење постоји од 1978. Међутим, у највећем броју земаља у прописе о ауторском праву, ово овлашћење аутора унето је углавном после доношења Директиве ЕУ о праву препродаје оригиналног примерка дела ликовне уметности³. Наиме, Директивом ЕУ о праву препродаје оригиналног примерка дела ликовне уметности, предвиђено је да накнада која припада аутору треба да буде утврђена у одређеном проценту од нето продајне цене оригиналног примерка дела ликовне уметности. Тај проценат се креће од 4 % за примерке дела продате до 50.000, односно 0,25% за примерке дела продате за преко 500.000 евра. У сваком случају, износ накнаде који аутор може остварити по основу овог овлашћења не може премашити износ од 12.500 евра, за једно ауторско дело. Државе чланице ЕУ могу применити стопу од 5% нето продајне цене када је примерак дела продат по цени до 50.000 евра. Уколико је минимална продајна цена нижа од 3.000 евра, државе чланице морају прописати стопу која не сме бити нижа од 4% нето продајне цене. Државе чланице могу националним законодавством прописати да се право препродаје не примењује у случајевима где је продавац купио примерак оригиналног уметничког дела директно од аутора и то у периоду пре три или мање година пре чина поновне продаје и где цена поновне продаје не прелази износ од 10.000 евра.

Према нашем ЗАСП, ово овлашћење имају аутори оригиналних примерака дела ликовне уметности, оригиналних рукописа књижевног, научног или музичког дела (дакле, већи број аутора него што је предвиђено Директивом) што није лоше решење, али је износ накнаде на који аутори имају право одређен у износу од 3% од нето продајне цене, без обзира по којој је цени примерак дела продат, што није правично решење.

б/ Овлашћење аутора на потраживање дела накнаде од продаје техничких уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела. Појавом нових техничких уређаја и средстава за умножавање ауторских дела, економски интереси аутора у знатној мери су угрожени. Ово из разлога што се, уз помоћ ових уређаја, ауторска дела могу умножавати од стране великог броја лица, при чему умножени примерци ни у чему не заостају за оригиналним, а њихова цена

³ Directive 2001/84 EC of the European Parliament and of the Council of 27 September 2001. on the resale right for the benefit of the author of on original work of art, O J, L 272, 13. 10.2001.

је 30-40% нижа него ако би се примерци дела набављали куповином. Овакво стање ствари достигло је кулминацију средином 80-их година 20. века, што је подстакло законодавце неких земаља да реагују. Прве земље које су решиле овај проблем биле су Немачка, Француска и Португалија, које су признале ауторима одређених дела посебно овлашћење на део накнаде од продаје уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела (Милић, 2008, 868).

Базирано на статистичкој анкети коју су водиле организације које се баве заштитом репрографских права, „процењено је да се годишње приближно око **300 милиона страница нелегално копира** а сачињене су за интерне потребе институција широм света, у домену књига, журнала, музичких записа и сл. У овај број није укључено умножавање дела за сврхе пиратске продаје на тржишту (Rudolph 2003, 68). Према неким подацима у Норвешкој, са укупним бројем од 4,5 милиона становника, „годишње се направи око **650 милиона копија-страница** начињених за интерну употребу институција (што је једнако броју од **3,2 милиона књига од по 200 страна**) (Rudolph 2003, 68). Овај проблем у истој мери односи се и на сродна права.

Уочавајући проблеме умножавања ауторских дела и предмета заштите сродних права у Србији, и обавезе које наша земља има у погледу заштите интелектуалне својине, као једног од услова за чланство у ЕУ, наш ЗАСП је ово питање уредио прилично квалитетно (мада не и на сасвим задовољавајући начин). Наиме, поред тога што су у ЗАСП одређени субјекти којима је признато овлашћење на посебну накнаду, Уредбом Владе Републике Србије⁴ утврђена је и листа техничких уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела и предмета заштите сродних права, за које постоји обавеза плаћања посебне накнаде⁵.

Када су у питању аутори књижевних дела за које је карактеристично да се умножавају копирањем, законодавства настоје да их и додатно заштите, признајући им поред овлашћења на део накнаде од продаје копир апарата и сличних уређаја, и овлашћење на део накнаде од правног или физичког лица које пружа услуге фотокопирања уз накнаду. То решење усваја и наш ЗАСП (ч л. 39, став 1 тачка 5). Очигледно је да законодавства имају у виду да је овај вид умножавања књижевних, а нарочито стручних ауторских

⁴ Сужбени гласник Републике Србије, број 45/2010.

⁵ Ову листу чине: 1. Празни носачи звука, слике и текста: компакт дискови; дигитални видео дискови; дигитални видео дискови високе дефиниције; *blue-Ray* дискови; мини дискови; аудио касете; видео касете; USB Flash Drive. 2. *Уређаји*: фотокопир апарати; CD резачи (као рачунарске компоненте); DVD резачи (као рачунарске компоненте); штампачи; скенери; видео рикордери, дигитални видео рикордери; *blue Ray* рикордери; дигитални џубоксови; дигитални аудио плејери; Hi-Fi CD рикордери; Hi-Fi DVD рикордери; Hi-Fi HD рикордери.

дела, постао велики проблем за ауторе ове врсте дела. Наиме, познато је да су ниска цена фотокопирања и изузетно добар квалитет фотокопија два основна разлога да се данас стручна литература масовно копира уместо да се купује. Суочени са таквом ситуацијом, у неким земљама (Словачкој на пример) аутори научне и друге универзитетске литературе, основали су посебно друштво (Организацију за колективно остваривање права на накнаду од умножавања фотокопирањем) како би заштитили своје интересе (Lesnak 2003, 100).

Неоспорно је да је намера и нашег законодавца била да се, признавањем овог посебног овлашћења ауторима, додатно заштите њихови економски интереси, али и да се наше законодавство о заштити ауторских права усагласи са правом ЕУ. Питање је, међутим, колико ће користи аутори имати од тога у пракси. По свему судећи у Србији ће ово овлашћење остати само једно празно овлашћење, од којег аутори неће имати никакве користи. Једини начин да се овом виду злоупотребе ауторских права стане на пут јесте дословна примена казних одредби ЗАСП, и то од стране инспекцијских органа који су овлашћени да делују не само на захтев лица чије је право повређено већ и по службеној дужности. Колико је ауторима овог рада познато, у Србији, у току досадашње примене Закона о посебним овлашћењима ради ефикасније заштите права интелектуалне својине⁶, није изречена ниједна новчана казна некој копирници за неовлашћено умножавање ауторских дела. Да ли ће у будућности по овом питању бити резултата показаће време.

в/ Овлашћење аутора на потраживање дела накнаде од давања примерака дела на послугу. У ауторском праву ово овлашћење познато је као право јавног рентирања. Право јавног рентирања је право аутора да буду плаћени у случају када се њихова дела дају на послугу од стране јавних библиотека. Прва земља у којој је установљен овај систем обештећења аутора била је Данска, која је то учинила законом из 1946, следиле су је Норвешка 1947, затим Шведска 1954, Енглеска 1979. (Parker 2003, 50). Ипак, кључни моменат за увођење овог система обештећења аутора био је усвајање Директиве ЕУ о праву давања у закуп и на послугу, као и о одређеним правима сродним ауторском праву у области интелектуалне својине⁷. Ова Директива имала је за циљ да обавезе земље чланице ЕУ (али и оне које претендују да постану чланице ЕУ) да усагласе своје националне прописе у смислу да ауторима одређених дела признају *искључиво овлашћење* на давање примерака дела у закуп. Међутим, овом Директивом

⁶ Службени гласник Републике Србије, број 46/2006.

⁷ Council Directive 92/100 EEC on rental and lending rights and on certain rights related to copyright in the field of intellectual property, OJ, L 346, 27.11. 1992.

је ауторима признато и посебно *релативно* овлашћење на потраживање дела накнаде у случају када се њихови примерци ауторских дела и предмети сродног права дају и на послугу.

У погледу израчунавања накнаде која припада ауторима, свака земља ово питање решава на другачији начин, али главни системи који се примењују су исплаћивање у зависности колико често се позајмљује дело неког аутора (тз. плаћање по позајмици) или се исплата врши према броју примерака књига које се налазе у библиотекама. Тако на пример у Великој Британији, Шведској, Немачкој, Холандији, Израелу и Исланду, ауторима се исплаћује накнада у зависности од тога колико пута су позајмљене-рентиране њихове књиге. У неким земљама, као што су Канада, Аустралија, Данска и др. Ауторима се исплаћује део накнаде за сваки примерак њихове књиге који се чува у библиотекама (Parker 2003, 51).

Полазећи од решења из упоредног права али и решења садржаних у наведеној Директиви, ЗАСП из 2004. године, ауторима дела (изузев рачунарских програма) чији се примерци, од стране лица чија је то привредна делатност, дају на послугу, признаје овлашћење на потраживање дела накнаде остварене давањем примерака дела на послугу. Ова законска одредба не примењује се (аутори немају право на потраживање дела накнаде) у случају давања на послугу: *библиотечког материјала од стране јавних библиотека*; грађевина саграђених према делу архитектуре; примерака дела примењене уметности, односно индустријског дизајна (чл. 40 ЗАСП).

г/Овлашћење аутора на потраживање накнаде од искоришћавања ауторских дела по основу законске лиценце. Законске лиценце у ауторском праву су један вид ограничења ауторских права. С позивом на законску лиценцу одређена лица могу, у законом прописаним случајевима и под тачно прописаним условима, да искоришћавају туђа објављена ауторска дела без сагласности аутора али уз обавезу *плаћања ауторске накнаде*, под условом да поштују личноправна овлашћења, да тиме не наносе неоправдану штету аутору и да дело користе у сврхе за које је законом прописано (Миладиновић, 2004, 164). Према ЗАСП, с позивом на законску лиценцу дозвољено је, у државним органима, образовним институцијама и јавним библиотекама, умножавање за потребе наставе или научног истраживања, на папиру или сличном носачу одломака из публикација путем фотокопирања или било којег облика фотографске или сличне технике која даје сличне резултате. Ове радње не могу се предузимати уколико је у питању нотни запис музике. Такође, с позивом на законску лиценцу, дозвољено је у средствима јавног обавештавања *умножавање, стављање у промет примерака, као и други облици јавног саопштавања* чланака који су објављени у другим средствима јавног обавештавања, под условом да се ти чланци односе на текућа економска,

политичка или верска питања, и да аутор то није изричито забранио. Уколико се наведене радње предузимају у виду прегледа више различитих коментара или чланака или се искоришћавају само краћи одломци из коментара или чланака, аутор нема право на накнаду. Исто тако, с позивом на законску лиценцу, трећа лица могу тродимензионално умножавати дела која су трајно изложена на улицама, трговима и другим отвореним јавним местима, и стављати у промет тако умножене примерке, осим ако се: примерак дела скулптуре добије отиском из оригиналног калупа из којег је добијен и примерак који је трајно изложен на отвореном јавном месту, или из калупа који је начињен отискивањем са примерка дела скулптуре; прави нова грађевина по узору на постојећу грађевину; производ обликује према делу примењене уметности.

д/Овлашћење интерпретатора и произвођача фонограма на потраживање дела накнаде од појединих облика искоришћавања њихових предмета заштите. Прописима ауторског права, укључујући и наш ЗАСП, предвиђено је да интерпретатору припада накнада за емитовање и реемитовање његове интерпретације са снимка издатог на носачу звука; јавно саопштавање његове интерпретације која се емитује са снимка издатог на носачу звука и јавно саопштавање његове интерпретације са снимка издатог на носачу звука (чл. 117, став 1 ЗАСП). Такође, произвођачу фонограма припада накнада за: емитовање и реемитовање његовог фонограма; јавно саопштавање његовог фонограма и јавно саопштавање његовог фонограма који се емитује (чл. 127, став 1 ЗАСП). Поред тога, произвођачи фонограма, интерпретатори и произвођачи видеограма су овлашћени и на потраживање дела накнаде од продаје уређаја подобних за умножавање интерпретација, фонограма и видеограма и празних носача звука слике и текста под истим условима као и аутори (чл. 146 ЗАСП).

ђ/ Овлашћења првог издавача слободног дела. Право првог издавача слободног дела је ново сродно право, уведено у наше право ЗАСП из 2009. Ово законско решење је у складу са одредбом члана 4 Директиве ЕУ о хармонизацији рока трајања ауторског права и одређених сродних права, из 1993. године⁸.

Први издавач слободног дела је правно или физичко лице које, у својој организацији и својим средствима, изврши издавање слободног дела. Према ЗАСП (чл. 141) први издавач слободног дела има имовинскоправна овлашћења која су идентична имовинскоправним овлашћењима аутора. То значи да у свим оним случајевима у којима ауторима припада овлашћење на део накнаде од продаје уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела, као и део накна-

⁸ Directive 93/98 EEC harmonizing the term of protection of copyright and certain related rights, OJ, L 290, 24.11. 1993.

де од умножавања ауторског дела фотокопирањем, то овлашћење има и први издавач слободног дела и то под истим условима који важе за ауторе.

д/ Овлашћење издавача штампаних издања на посебну накнаду. У складу са решењима из Директиве ЕУ о хармонизацији одређених аспеката ауторског и сродних права у информатичком друштву⁹, земље чланице ЕУ усагласиле су своје прописе о ауторском праву у смислу признавања посебног овлашћења издавачима штампаних издања да потражују део накнаде од продаје уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела и од субјеката који се копирањем баве у виду занимања, под истим условима који важе за ауторе. Наиме, у ЕУ се дошло до закључка да су штампане публикације најзаступљеније у неовлашћеном умножавању штампаних издања копирањем.

У нашој земљи, издавачима штампаних издања ово овлашћење признато је у ЗАСП из 2009. године (чл. 142), и то под истим условима под којима то овлашћење имају аутори. Тиме је и у погледу права ових субјеката наше законодавство из области ауторског права усаглашено са правом ЕУ. Накнада остварена по овом основу дели се између аутора чија се дела умножавају и издавача у размери 50:50%.

ДУЖНИЦИ ПЛАЋАЊА ПРИПАДАЈУЋЕ НАКНАДЕ

Један од основних проблема који се појављивао приликом размишљања о признавању ових овлашћења субјектима на које се односе а који је требало решити, био је кроз коју правну форму би они могли реализовати ово овлашћење. Конкретно, појавила су се два кључна питања на која је требало дати одговоре у форми законског решења. Прво питање је од кога би субјекти наплаћивали део накнаде која им припада. С обзиром да су у питању различити облици коришћења ауторских дела и предмета заштите сродних права и да је број лица која врше препродају оригиналних примерака дела ликовне уметности, односно која врше умножавање ауторских дела и предмета заштите сродних права за приватне потребе велики и да је немогуће контролисати свако умножавање, појединци нису могли доћи у обзир као дужници плаћања ове накнаде.

Друго питање односило се на начин остваривања овог овлашћења. С обзиром да субјекти којима је ово овлашћење признато објективно не могу контролисати лица која врше умножавање ауторских дела

⁹ Directive of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society, O J L 167, 22. 6. 2001.

и предмета заштите сродних права, нити је међусобно уговарање плаћања посебне накнаде објективно могуће, индивидуално остваривање овог овлашћења је тешко оствариво или скоро немогуће.

Први проблем је решен тако што је остваривање овог овлашћења везано за чин продаје оригиналног примерка дела ликовне уметности, прве продаје уређаја и опреме који су подобни за умножавање ауторских дела и предмета заштите сродних права, давања примерака дела на послугу, односно за чин искоришћавања интерпретације и фонограма. Према томе, као дужници плаћања накнаде законом су јасно одређени субјекти и они су различити у зависности од конкретног овлашћења које је у питању.

Када је у питању овлашћење на потраживање дела накнаде од продаје оригиналног примерка дела ликовне уметности, или оригиналног рукописа књижевног, научног или музичког дела, прописима ауторског права, укључујући и наш ЗАСП (чл. 36), предвиђено је да су *солидарни дужници* плаћања накнаде *продавац и галериста или организатор јавне продаје* наведених дела .

Проблем остваривања овлашћења на потраживање дела накнаде од продаје уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела и предмета заштите сродног права решен је тако што је остваривање овог овлашћења везано за чин *прве продаје, односно увоза* техничких уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела и предмета заштите сродног права. Везивање остваривања овог овлашћења за чин увоза, односно прве продаје учињено је из практичних разлога. Наиме, познато је да се радње увоза и продаје могу ефикасно контролисати, будући да су то радње које према царинским и прописима финансијског пословања подлежу обавези евидентирања. Поред тога, чин увоза, односно продаје, је доста поуздан извор из којег се може утврдити износ по којем су уређаји и опрема продати, који представља основицу за обрачун износа накнаде који припада ауторима и субјектима сродних права.

Према нашем ЗАСП (чл. 39, став 2), дужници плаћања ове накнаде су *произвођачи* уређаја за тонско и визуелно снимање, *произвођачи* уређаја за фотокопирање или других уређаја са сличном техником умножавања, *произвођачи* празних носача звука, слике и текста, и, *солидарно са њима, увозници* ових уређаја, осим ако се ради о увозу малих количина намењених за приватно и некомерцијално коришћење, као део личног пртљага. Ако се ови уређаји не производе у Србији, накнаду плаћа *увозник*.

Обавеза плаћања ове накнаде настаје *при првој продаји* у Републици Србији, или *увозу* у Републику Србију, нових уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела и предмета сродних права. Произвођачи, односно увозници не плаћају накнаду за: техничке уређаје и празне носаче звука, слике и текста ако су намењени *извозу*; техничке уређаје који се уобичајено не користе за умножава-

ње ауторских дела за личне, некомерцијалне потребе; празне носаче звука, слике и текста који се користе искључиво уз техничке уређаје који се уобичајено не користе за умножавање ауторских дела за личне, некомерцијалне потребе.

Према нашем ЗАСП (чл. 39, став 7), дужници плаћања посебне накнаде дужни су да *на захтев* организације за колективно остваривање ауторског и сродних права, доставе информације о типу и броју продатих, односно увезених уређаја или носача звука, слике и текста, као и информације о броју *направљених фотокопија*, као основ за израчунавање накнаде. Накнаде које се плаћају по овом основу треба да буду правичне, при чијем одређивању се узима у обзир очекивани губитак који аутори, односно субјекти сродног права, трпе када се њихови предмети заштите без њихове сагласности умножавају за личне, некомерцијалне потребе.

Када је у питању овлашћење аутора на потраживање дела накнаде од давања примерака дела на послугу, дужници плаћања ове накнаде су субјекти чија је привредна делатност давање примерака дела на послугу. Нашим ЗАСП нису прописани износи на које аутори могу рачунати од овог овлашћења, тако да ће то питање бити уређено тарифом организације за колективно остваривање ауторског и сродних права, будући да је ставом 3 члана 40 ЗАСП прописано да се ово овлашћење остварује само на колективан начин.

Када су у питању потраживања интерпретатора и произвођача фонограма која им припадају за искоришћавање интерпретација, односно фонограма, дужници плаћања накнаде су корисници који искоришћавају њихове предмете заштите а то су: РТВ станице, аутопревозна предузећа, држалац простора у коме се предмети заштите искоришћавају и сл.

Имајући у виду да се јавним саопштавањем дела које се емитује истовремено искоришћава и интерпретација и фонограм, ЗАСП је прописао да се остваривање овлашћења на накнаду која припада ауторима одређених дела и интерпретаторима, произвођачима фонограма и видеограма одређује *јединственом тарифом*. Јединствена тарифа одређује се *споразумом* у писаној форми између организација које остварују права ових субјеката, с једне стране, и *репрезентативног удружења* произвођача, односно увозника уређаја за тонско и визуелно снимање и произвођача, односно увозника празних носача звука, слике и текста, с друге стране. Накнада за искоришћавање интерпретације и фонограма наплаћује се од корисника у виду јединствене накнаде. Наплату врши организација одређена уговором, а ако између организација није постигнут споразум која ће од њих вршити наплату, Влада одређује организацију која ће вршити наплату јединствене накнаде. Међутим, када је у питању наплата јединствене накнаде од продаје уређаја и средстава подобних за умножавање

предмета заштите сродних права, ЗАСП је изричито предвидео да исту врши организација за заштиту *ауторских музичких права* уз претходно постигнут писмени споразум са организацијама које су учествовале у преговорима о јединственој тарифи.

Организација за колективно остваривање ауторских музичких права дужна је да укупно убрину накнаду, по одбитку споразумно одређених трошкова, расподели ауторима и преда организацијама интерпретатора и произвођача фонограма, односно видеограма, и то тако што ауторима припада 40%, интерпретаторима 30% и произвођачима фонограма и произвођачима видеограма 30% наплаћене накнаде.

Према немачком праву, накнада се дели тако што 50% износа припада ауторима, 25% извођачима и 25% издавачима. У Руској Федерацији тај износ је 40% ауторима, 30% извођачима и 30% издавачима (Милић 2008, 871).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ОВЛАШЋЕЊА НА ПРИПАДАЈУЋУ НАКНАДУ

Према прописима ауторског права, аутори и субјекти сродних права, сва овлашћења која чине садржину њихових права могу остваривати индивидуално или колективно. Када је у питању овлашћење на наплату припадајуће накнаде о којој је овде реч, његова специфичност је у томе што аутори и субјекти сродних права не могу тачно утврдити учесталост продаје оригиналних примерака дела ликовне уметности, односно давања на послугу примерака ауторских дела, као ни учесталост умножавања ауторских дела и предмета заштите сродних права, нити су у могућности да имају контакт са лицима која то чине. Такође, скоро је немогуће да ови субјекти имају бар приближне податке о произвођачима, односно увозницима техничких уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела и предмета заштите сродних права који подлежу обавези плаћања ове накнаде, а да и не говоримо о броју продатих уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела, односно празних носача звука слике и текста или начињених копија. Исти проблем постоји и за интерпретаторе и произвођаче фонограма који имају право на накнаду од јавног саопштавања интерпретација, односно фонограма. Штавише, чак и да располажу тим подацима, ови субјекти објективно нису у могућности да индивидуално остварују ово овлашћење. Имајући ту чињеницу у виду, прописи о ауторском праву предвиђају да се ова овлашћења могу ефикасно остваривати *само* преко организације за колективно остваривање ауторског и сродних права (Rudolph 2003, 61). Такав начин остваривања ових овлашћења предвиђа и наш ЗАСП (осим када је у питању остваривање овлашћења на потраживање дела накнаде од продаје оригиналног примерка дела ликовне уметности, право слеђења).

Чињеница да је законом прописана обавеза колективног остваривања ових овлашћења подразумева обавезу свих учесника у овом послу (носилаца права, организација за колективно остваривање ауторског и сродних права и дужника плаћања посебне накнаде) на одређене активности (Kamil 2003, 167). Носиоци ауторског, односно сродних права морају најпре закључити уговор, односно дати налог организацији да у своје име а за њихов рачун наплати накнаду од дужника, односно корисника ауторског дела или предмета заштите сродног права. Тек на основу добијеног овлашћења, организација стиче право да предузима даље кораке у циљу испуњења ове своје обавезе.

Прва радња у том смислу је да организација мора преко масовних медија и објавом на својој интернет страници обавестити кориснике и заинтересовану јавност (а то мора чинити и повремено) о носиоцима права које представља, овлашћењима која остварује, категоријама корисника предмета заштите и о физичким или правним лицима који су обвезници плаћања накнаде, подацима о овлашћеним заступницима организације, радном времену организације и сл. Затим организација колективног управљања преговара са корисницима или групама корисника и са њима закључује уговоре којима се дефинишу износи које поједини корисник треба да плаћа (Kamil 2003, 167).

Наспрам ових обавеза организације стоје обавезе корисника ауторских дела и предмета заштите сродних права, односно дужника плаћања посебне накнаде. Дужници плаћања накнаде, односно корисници ауторских дела и предмета сродних права обавезни су да носиоце права обавештавају о одређеним чињеницама, о продаји примерака оригиналног дела, и давања на послугу, односно продаји уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела и предмета заштите сродних права и да плаћају износе који носиоцима права припадају. Прописима о ауторском праву укључујући и наш ЗАСП ове обавезе дужника нису прецизно регулисане. У неким случајевима, законом је јасно прописан и рок у коме је дужник на кога се одређена обавеза односи обавезан да носиоца права обавести о чињеницама које су за њега значајне и да плати износ који носиоцу права припада. У неким случајевима пак то питање није законом регулисано, већ је остављено да буде уређено тарифом организације за колективно остваривање ауторског и сродних права. Тако на пример, чланом 36 ЗАСП јасно је прописано да је продавац оригиналног примерка дела ликовне уметности или оригиналног рукописа књижевног, научног или музичког дела, дужан да у року од 15 дана од дана продаје носиоца права обавести о продаји примерка дела и да му, у року од 30 дана од дана продаје, исплати 3% од нето продајне цене примерка дела. Међутим, законодавац није тако поступио када су у питању обавезе продавца или увозника техничких уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела, односно предмета заштите сродних права, иако је остваривање и овог овлашћења веза-

но за чин продаје уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела. Посебан недостатак нашег ЗАСП је и у томе што је његовим чланом 39, став 7 прописано да су дужници плаћања ове накнаде дужни да *тек на захтев организације (дакле, не по самом закону)*, доставе информације (по нама, тачне *податке*) о типу и броју продатих, односно увезених уређаја или носача звука слике и текста, као основ за обрачун накнаде. Очигледно је да је законодавац препустио да и ово питање буде уређено тарифом организације за колективно остваривање овог овлашћења. Чини нам се да је било боље да је законом јасно прописано да су ова лица *обавезна* да у одређеном року доставе све податке релевантне за обрачун накнаде, односно увезених уређаја и носача звука слике и текста. Поред тога, физичка или правна лица која уз наплату обављају услуге фотокопирања *обавезна су да крајем сваког месеца* саопште, у писаном облику, одговарајућој колективној организацији податке потребне за израчунавање дуговане накнаде и то о броју и врсти продатих, односно увезених уређаја и носача звука слике и текста. Поред тога, физичка или правна лица која уз наплату обављају услуге фотокопирања *обавезна су да крајем сваког месеца* саопште, у писаном облику, одговарајућој колективној организацији податке о броју фотокопија израђених уз накнаду, потребне за израчунавање дуговане накнаде, осим ако је посебним уговором између колективне организације и таквих лица договорена другачија динамика. Квалитет законског решења је и у томе што је казним одредбама Закона о колективном остваривању ауторског и сродних права БиХ (чл. 41, став 1, тачка б) неиспуњење ове обавезе санкционирано као прекршај за који су прописане високе новчане казне, а ако се прекршај учини у поврату, учиниоцу прекршаја може се изрећи и заштитна мера забране обављања делатности, или дела делатности, у трајању до једне године.

У Србији ће се посебан недостатак јасног законског уређења овог питања показати када је у питању остваривање овлашћења аутора књижевних дела која су подобна за умножавање копирањем и сличном техником. Наиме, и у овом случају ЗАСП прописује да су ова лица дужна да *тек на захтев организације* за колективно остваривање ауторског и сродних права доставе тражене податке. То значи да, уколико организација од ових субјеката не затражи ове податке, исти нису обавезни да их доставе. Законско решење, према коме се ове информације достављају онда када организација за колективно остваривање ауторског и сродних права то захтева, оставља простора за селективно поступање организација према појединим фотокопирницама.

¹⁰ Службени гласник БиХ, број 63/2010.

ЗАКЉУЧЦИ

1. Овлашћења аутора и субјеката сродних права на део накнаде од појединих облика искоришћавања ауторских дела и предмета заштите сродних права, односно од продаје техничких уређаја и средстава подобних за умножавање ауторских дела и предмета заштите сродних права, постоје у већини европских земаља, и сматра се да је за сада то једини адекватан начин на који законодавац може да заштити субјекте права чија су ауторска дела или предмети заштите сродних права подобни за поједине облике искоришћавања.

2. Са аспекта усклађености наших прописа о ауторском праву са упоредним и правом ЕУ, може се констатовати да су ово добра законска решења. Постоји, међутим, читав низ питања (на која је у раду указано) која законски нису решена, већ је то остављено да се уреди актима организација за колективно остваривање ауторског и сродних права, преко којих се ова овлашћења једино и могу остваривати.

3. Ако се има у виду да је актуелним ЗАСП предвиђено да се тарифа, као акт којим се утврђује висина накнаде коју су корисници ауторских дела и предмета заштите сродних права, односно обвезници плаћања посебне накнаде обавезни да плаћају, доноси преговорима између организације и корисника, односно њиховог репрезентативног удружења, могао би се стећи утисак да ће се на тај начин ово питање боље и правичније решити.

4. Закључак је, међутим, да је било боље да су нека питања (као што је висина накнаде, рок доспећа, обавеза, достављање неопходних података за израчунавање накнаде и др.) предвиђена законом а не актима организација. Тешко је очекивати да ће у Србији аутори књижевних дела имати неке користи од овлашћења на наплату дела накнаде од лица која услуге фотокопирања врше уз накнаду, посебно ако се има у виду чињеница да је у ЗАСП прописана обавеза да копирице податке релевантне за обрачун припадајуће накнаде достављају тек на захтев организације за колективно остваривање ауторског и сродних права.

ЛИТЕРАТУРА

- Kamil, Idris. 2003. *Intellectual property a power tool for economic growth*. Geneva, World Intellectual Property Organization.
- Lesnak, Rudolf. 2003. *Словачко искуство (стр. 99-102)*. У: Модели заштите ауторских права на пољу књижевности, приредила Рудић Димић Љиљана, Београд: Завод за интелектуалну својину Србије и Црне горе и БалканКулт.
- Марковић, Слободан. 1981. Право слеђења. *Крагујевац: Гласник Правног факултета Универзитета у Крагујевцу*.
- Марковић, Слободан. 1999. Ауторско право и сродна права. *Београд, Службени Гласник РС*.

- Марковић, Слободан и Миладиновић, Зоран. 2008. *Ауторско право и сродна права*. Крагујевц: Институт за правне и друштвене науке Правног факултета Универзитета у Крагујевцу.
- Миладиновић, Зоран. 2004. *Субјективна права интелектуалне својине*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Нишу.
- Милић, Димитрије. 2008. *Права аутора на накнаду од увоза техничких уређаја и фотокопирања*. Београд: Право и привреда 5-8/2008, стр. 868-875 Удружење правника у Привреди Србије.
- Ottosen, Rune. 2003. *Књиге, читање и заштита права камени темељци у развоју демократије (стр. 5-11)* У: Модели заштите ауторских права на пољу књижевности, приредила Рудић Димић Љиљана, Београд: Завод за интелектуалну својину Србије и Црне Горе и БалканКулт.
- Parker, Jim. 2003. *Pravo javnog rentiranja (PJR)(стр.50-61)*. У Модели заштите ауторских права на пољу књижевности, приредила Рудић Димић Љиљана, Београд: Завод за интелектуалну својину Србије и Црне Горе и БалканКулт.
- Rudloph, John-Willy. 2003. *Колективно остваривање репрографских права (стр. 61-99)*. У: Модели заштите ауторских права на пољу књижевности, приредила Рудић Димић Љиљана, Београд: Завод за интелектуалну својину Србије и Црне Горе и БалканКулт.

ПРОПИСИ

- Директива бр. 92/100 од 19. новембра 1992. о давању у закуп и на послугу, као и о одређеним правима сродним ауторском праву у области интелектуалне својине (Council Directive 92/100 EEC on rental and lending rights and on certain rights related to copyright in the field of intellectual property, OJ L 346, 27.11. 1992).*
- Директива бр. 2001/29 од 22. маја 2001, о хармонизацији одређених аспеката ауторског права и сродних права у информатичком друштву (Directive of the Euro-pean Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society, O J, L 167, 22. 6. 2001).*
- Директива бр. 93/98 од 29. октобра 1993, о хармонизацији рока трајања заштите ауторског права и одређених сродних права (Directive 93/98 EEC harmoniying the term of protection of copyrgiht and certain related rights, OJ L 290, 24.11. 1993).*
- Директива бр.2001/84 од 27. септембра 2001, о праву препродаје (слеђења) у корист аутора оригиналног примерка дела ликовне уметности (Directive 2001/84 EC of the European Parliament and of the Council of 27 September 2001 on the resale right for the benifit of the author of on original work of art, O J L 272, 13. 10.2001).*
- Закон о ауторском и сродним правима, Сужбени гласник Републике Србије, број 104/2009.
- Закон о посебним овлашћењима ради ефикасније заштите права интелектуалне својине, Службени гласник Републике Србије, број 46/2006.
- Закон о колективном остваривању ауторског и сродних права Босне и Херцеговине, Службени гласник БиХ 63/2010.
- Уредба о утврђивању листе техничких уређаја и предмета за које постоји обавеза плаћања посебне накнаде носиоцима ауторског и сродних права. Сужбени гласник Републике Србије, број 45/2010.

**THE RIGHTS OF AUTHORS AND RELATED-RIGHTS
SUBJECTS TO A SPECIAL COMPENSATION****Abstract**

In this paper, the authors discuss the rights of authors to be compensated for particular forms of copyright violation and the violation of similar law-protected rights, that is, to be entitled to a certain compensation from the sale of the technical equipment and other resources used for unauthorized copying and exploitation of their original works. Although this set of rights is not based on the international sources of copyright law, the copyright laws of many countries pay special attention to them because of their financial significance for the authors with such exclusive rights. In this paper, the authors point out that such legal solutions are good and fair, but they also express their doubts about the possibility of enforcing them in practice, since it would be very difficult for the authors to legally obtain the compensation from the copying services, which have nowadays become publishing firms, especially in the field of educational and scientific literature. At the end of the paper, the authors conclude that this and similar sets of copyrights can be useful and profitable for the authors only if the copyright law and related laws are strictly applied and enforced.

Key words: copyright and related rights, author, copying, technical resources, compensation